

Жоші'амі

Ч. 3.

Львів, березень 1943.

Рік II.

У перспективі Літнього саду

Між Шевченком, що, за Антоничем, іде як „вогощ — людина — буря”, і Липиним „селянським королем” є якийсь, може, третій Шевченко.

„Сіверний, північний вітер в алеях Літнього саду, Фальконетів вершини і Растреллеві фасади — петербурзьке поліття романтизму, поліття після декабристів, доба „Собачого пиру” із зловісною примарою Свободи з барикад 1830 року — „жінки з широким, гордим кроком” (як переписуватиме, багато років після того, в „Журналі” вірша Барбіє)...

„Незабутні золоті дні! Промайнули ви світлим, ра-

Можливо, він був одним із останніх носіїв тієї української європейськості, що згодом розгубиться в післягоголівських роках аже не європейської України. Був він увесь плоть від плоті син України — блискучої доби кінця XVIII ст., аристократичної України Капністів, Марковичів, Полетих, що живуть у тіні 1789, але водночас підкреслено самостійних своїм нахилом до історизму, до поблажливого-гаузливого ставлення до Петербурга, до росіян. Чи не Григорій Винський, типовий український gentleman, автор мемуарів, пізніший засланець до Оренбурзької області, прибувши до Петербурга, писатиме — багато років перед роками страждань молодого Тараса, — що він відчуває „своє превосходство над московськими благородіями”. Європейськість оця така природна, така зрозуміла, така вроджена Шевченкові, так наче б поміж ним і карієристом Гоголем чи, скажімо, „хитрим малоросом” — світлішим князем Олександром Безбородьком — не існувала ні імперія, ні Белінські, ні III отделение.

Українські інтелектуалісти й культурні діячі 18 сторіччя, сучасники Шевченкових мітичних Галайд і Оксан, жили так, наче б політичні події, що їх метою було відрізання України від Європи, проходили повз них. Ніс Україну в собі маляр Левицький, пробуваючи закордоном, зберігав в собі гомін української пісні музика Березовський, студіюючи оперне мистецтво в Італії, і учень Канови — Мартос делав в собі неповторність українства, що вчинило з нього мистця. Українськість недоторкана, українськість була навіть і в деяких немистецьких, українських людях, що сприймали імперію зовнішню, а проте не могли забути й нащадкам своїм заповідали зберігати славу дідівщини. Деякі з них вітатимуть згодом Шевченка як народного барда, плачучи над ним враз із цілою кріпацькою читацькою масою України, хоч політично, може й надто далекою, а навіть і ворожою була для них революційно-демократична Тарасова муза.

XVIII сторіччя — вік української оборони й відсічі, вік чергового повороту України до Європи, доба остаточного утвердження українства породила Шевченка, як зловісна тиша XIX. псевдохотурянського сторіччя породить Лесю Українку, а 1917 рік Миколу Хвильового.

Тільки європеєць міг записати в щоденнику таке речення, що відбиває мудрість рівноваги: „Я подякував наприкінці Всемогучому Чоловіколюбцеві, що подарував мені силу душі і тіла пройти цей похмурий, тернистий шлях, не зранивши себе й не принизивши в собі людської гідності”...

Людська гідність! Чи це не ідеал, за який боролася сторіччями Європа, за яким багато пізніше тужитиме нащадок європейців-українців Вяньського, Полетика, Капніста — слобожанець Микола Хвильовий, ідеал людини-пана, людини-творця, людини-переможця, що хоче творити життя так, як „творили хоробрі на протязі тисячі віків” (Вальдшнепи)? Чи це не провідна думка людей світу, з якого вийшов Джордано

Бруно, Монтень, Руссо, Шатобріан, Гете?... І чи це не проста лінія до України, що завжди людську гідність шанувала, до української традиції міри, мудрости, світлості?

Звичайно, вже сама мистецька особистість генія оберігала його перед усяким перебільшенням, недопачею рівноваги і песимізмом, що до нього він не малий міг мати нахил хочби в силу самих об'єктивних обставин біографії. І туга за пошанівком до людської гідності була йому, страдницької, не жалуваною й не нещасною долею питоменна. А проте лиш вкоріненість в українській духовості, лиш зв'язок з Україною (і то не з Україною — благословенною Аркадією”, гоголівським Миргородом з його маріонетковими Солом'їями, Черевиками й лубковими Оксанами, а з Україною блискучою, пансько-лицарською, тією Україною Подуботка, Апостола, Розумовського, що по ній подорожуючи, англійський мандрівник почуватиметься так, як у себе вдома, а Гердер бачитиме її в майбутніх віках другою Елладою), лиш духовна спадщина минулих літературних поколінь українських: доби Касіяна, Саковича й доби Вишенського й доби козацьких літописців (а кожного з них у Шевченкові чуємо), все це формувало мистецьку особистість Шевченка, його український світогляд.

* * *

Вічна молодість, мистецькість, європейськість — такі величні в своїй могутній скромності прикмети третього Шевченка, може менше відкритого, може більше автора „Журналу”, повістей і незрівняних листів, менше Шевченка забронзованого, більше людського, та тим ближчого до грядучих днів відродження, на яке жде батьківщина, вічноюна Україна „все того самого Тараса” — як писав про нього один з його друзів.

Юрій Косач

Тарас Шевченко різьба С. Литвиненка

діским сном передо мною, зіставивши по собі незгладний слід чарівливого спогаду. Ми були тоді зі Штерибергом юнаками...”

Поколінням залишився автопортрет, зі свічею в руці, цього Штерибергового друга, що має в обличчі і в очах і заграви вірша Барбіє про романтичну липневу революцію, і дивний посміх, зовсім не схожий на байронівський, снібістичний — з нахилом до пози, а — ширий, натхненний якоюсь несамовитою хуртовинною снагою. Цей Шевченко з-перед 1840 року чомусь особливо дорогий. Може тому, що це таке чарівливе, зеленомісячне тло Літнього саду, де виміривалась і писалась „Причинна”; може тому, що це обличчя кріпака виступає на тлі Сенатського майдану, де ще не просохла кров розстрілюваних повстанців з 14 грудня, (як писав Леонард Совінський про це обличчя, що в ньому є: 1. вогниста любов до селянського люду; 2. ненависть і погорда до всякого насильства; 3. почуття власної правоти); може тому, що ця доба його біографії — це Великий театр і балетниця-мірія Таліоні, убогість і юнацьке шальвірство та, понад усе, гордість — зав'язок бунтарства, що йтиме з ним усе життя, з кріпаком, засланим, непримиренним ворогом петербурзько-російського світу:

Правда, мудрі!
Спасибі за раду.
Теплий кожух, тільки шкода —
Не на мене шитий...

Адже ж так відповідатиме тим, що йому радитимуть писати по-російськи.

У туманній перспективі столиці трактирів, сибаритів і цензорів, у місті доброго Жуковського, „великого” Брюлова і високопоставленого жандарма з благовидним профілем „не першого російського коронованого ката” („Журнал”), Миколи І, Шевченко, єдиний з небагатьох європейців, відчуває недоречність потворної імперії. (Згодом писатиме в „Журналі” про „московську грязюку”, „гнилий Нижній Новгород”, про „брудних суздальських ідолів”, про „заведення в Самарі-Куйбишеві, де „русский дух і Русью пахне”, — себто „салом, чимусь згорілим і всяким паскудством”).

Тарас Шевченко

Дерева і каміня (аквареля)